

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Stan badań na temat aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich”

Zjawisko niepełnosprawności to jeden z najpoważniejszych problemów społecznych z jakim zmagają się współczesna cywilizacja. Stale powiększająca się liczba osób o niepełnej sprawności stawia przed nami wszystkimi, a w szczególności przed rządami poszczególnych państw, organizacjami międzynarodowymi ale również przed stowarzyszeniami, fundacjami i środowiskiem naukowym, cele i zadania związane z możliwie pełnym włączeniem tej grupy społecznej we wszystkie przejawy aktywności, w tym aktywności społecznej i zawodowej.

Osoby niepełnosprawne zaliczają się do tej części populacji, która jest narażona, jak żadna inna, na marginalizację. Jednym z najistotniejszych skutków tej sytuacji jest wskaźnik zatrudnienia, który w naszym kraju należy do najniższych w Europie.

W ostatnich latach osoby o niepełnej sprawności i ich sytuacja stały się jednymi z głównych celów polityk tak poszczególnych państw, jak i organizacji międzynarodowych w tym Unii Europejskiej oraz obszarem zainteresowań badawczych szerokiego spektrum naukowców od nauk medycznych, przez psychologię, socjologię, prawo, po ekonomię, organizację i zarządzanie czy kulturę fizyczną.

Instytut Turystyki i Rekreacji Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, w 2009 roku, w ramach projektu badawczego „Determinanty aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich”, finansowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, zorganizował konferencję naukową „Stan badań na temat aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich”.

Konferencja odbyła się 29 lutego 2009 roku w gmachu PSW, a uczestnikami byli przedstawiciele wielu środowisk akademickich, reprezentanci organizacji i stowarzyszeń działających na rzecz osób niepełnosprawnych oraz przedstawiciele instytucji publicznych.

Problemem wiodącym spotkania były rozważania dotyczące czynników i uwarunkowań stymulujących aktywność zawodową osób niepełnosprawnych, w szczególności osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich.

Wystąpienia poruszały najistotniejsze problemy związane z aktywnością zawodową i społeczną osób z niepełnosprawnością, które można podzielić na pięć obszarów szczegółowych.

Pierwszy dotyczył społeczno-ekonomicznych aspektów aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, drugi to syntetyczna analiza roli środowiska rodzinnego w kreowaniu aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, trzeci poruszał zagadnienia związane z instytucjonalnymi i pozainstytucjonalnymi determinantami aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, w czwartym skoncentrowano się na roli i znaczeniu osób z niepełnosprawnością w środowisku lokalnym, zaś w piątym – na zdrowotnych aspektach niepełnosprawności.

W problematykę konferencji wprowadził słuchaczy artykuł dr. Dominika Dąbrowskiego, dr. Jarosława Żbikowskiego i dr. Tomasza Grudniewskiego, pracowników PSW w Białej Podlaskiej, prezentujący współczesne rozumienie zjawiska niepełnosprawności, przede wszystkim w krajach Unii Europejskiej. Zdaniem autorów pojęcie niepełnosprawności, stworzone na gruncie zdrowia i medycyny, przekształciło się w widzenie aspektów społecznych niepełnosprawności, w którym kładzie się nacisk na rozpoznawanie różnorodnych ograniczeń i na pełny udział niepełnosprawnych w życiu społecznym. Przyglądając się historii definiowania niepełnosprawności można powiedzieć, że spletały się ze sobą aspekty zdrowotne, zawodowe i społeczne, przy czym ostatnio przeważać zaczyna aspekt społeczny. W gruncie rzeczy jednak rozważania nad tym, jakie są, a jakie powinny, być definicje niepełnosprawności są ograniczone możliwościami wprowadzenia poważnych zmian w tym względzie, bo przecież wymagałoby to zmiany w samym systemie zabezpieczenia społecznego – skomplikowanych kwestiach różnych rodzajów ubezpieczeń. Definicja niepełnosprawności jest więc sprawą podstawową i jej filozofia powinna być przyjęta dla celów rentowych i pozarentowych.¹

Tworzenie definicji szczegółowych stanowi dość trudne i złożone zadanie, w którym ujawnia się tendencja do porządkowania faktów zgodnie z powszechnie akceptowanymi danymi klinicznymi, które zresztą w miarę postępu wiedzy ulegają rozszerzaniu lub zawężaniu. Coraz częściej są to definicje opisowe, starające się ujmować możliwie szerokie spektrum objawów, uwzględniające stopień ich nasilenia, trwałość i rozległość.

Problem niepełnosprawności w rolnictwie oraz działalności KRUS poruszył prof. Mieczysław Adamowicz z SGGW w Warszawie. Stwierdził, że postęp techniczny, mechanizacja wielu czynności życia codziennego i zawodowego i intensywność codziennego życia wymagają od współczesnego człowieka nowych umiejętności i sprawności. Jednym z mierników poziomu adaptacji do tych nowoczesnych warunków życia i pracy jest umiejętność bezpiecznego zachowania się. Za błędy w tym względzie płacimy wzrastającą liczbą wypadków i coraz większą grupą inwalidów powypadkowych.

¹ Niecikowska R., *Opis prawnych podstaw definicji niepełnosprawności...*, dz.cyt. http://samiosobie.org.pl/files/dokumenty_wk/ekspertyzy/praw_podst_def_niepelnos.pdf

Zawód rolnika łączy się z licznymi niebezpieczeństwami wypadkowymi i zdrowotnymi. Wiąże się to ze specyfiką pracy i środowiska: ciężka praca fizyczna w różnym środowisku, dwukierunkowość produkcji (roślinna i zwierzęca), sezonowość prac, częste zmiany charakteru wykonywanych czynności, różnorodność używanych narzędzi, maszyn i technologii leżą u podstaw wypadków.

Zauważył jednak, że w latach 2000–2006 zaobserwowano zmniejszenie wypadków przy pracy rolniczej, jednak ich częstotliwość jest nadal wysoka, a skutki bardzo poważne. Można powiedzieć, że obecnie wysoka liczba wypadków w gospodarstwach rolnych współwystępuje z negatywnymi postawami wobec przepisów bhp, lekceważeniem lub tolerowaniem zagrożeń oraz niską oceną życia i zdrowia. Próby podniesienia stanu bezpieczeństwa, zakładające dokonywanie zmian w technice, organizacji lub technologii, ale bez modyfikacji kultury, zazwyczaj nie doprowadzają do pożądaných skutków, ponieważ korzystny efekt zmian w technice niweczony jest podejmowaniem ryzykownych zachowań.

Oceną stanu zdrowia mieszkańców wsi zajęli się dr hab. Robert Latosiewicz z Katedry Rehabilitacji, Fizjoterapii i Balneoterapii UM w Lublinie, mgr Krzysztof Sokołowski z Ośrodka Rehabilitacji Instytutu Medycyny Wsi w Lublinie i Joanna Fidut, reprezentująca Studenckie Koło Naukowe Zakładu Rehabilitacji i Fizjoterapii UM w Lublinie.

Problem aktywności zawodowej osób niesłyszących podjęli dr Alina Zajadacz, mgr Adam Marciniak z Zakładu Centrum Turystyki i Rekreacji, Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Niepełnosprawność osób niesłyszących posługujących się językiem migowym ma specyficzny, względny charakter, występuje w kontaktach ze środowiskiem osób słyszących. Fakt ten ma niewątpliwie wpływ na tworzenie dość hermetycznego (kulturowo) środowiska osób niesłyszących, które w swoim gronie nie odczuwają utrudnień i dyskomfortu w komunikowaniu się. Za niesłyszące kulturowo uznawane są osoby z uszkodzonym słuchem w stopniu uniemożliwiającym odbieranie mowy w sposób naturalny (za pomocą słuchu). Cechą charakterystyczną tej grupy jest niemożność opanowania mowy ustnej drogą naturalną, tj. poprzez naśladownictwo. W efekcie językiem naturalnym tych osób staje się język migowy.

Wyniki badań pozwalają na wstępne potwierdzenie przyjętej hipotezy, iż miejsce zamieszkania ma wpływ na aktywność zawodową osób niesłyszących. Aktywność zawodowa mieszkańców miast, zwłaszcza dużych, była znacznie większa niż mieszkańców wsi. Ponadto stwierdzono wprost proporcjonalną zależność między wykształceniem a stopniem aktywności zawodowej.

Istotną zmianą nastawienia społecznego, aby w procesie aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych skupiać się nie tyle na ograniczeniach, co na możliwościach tej grupy. Jak zauważa m.in. A. I. Brzezińska², być może najwłaściwszą formą aktywizacji zawodowej

² Brzezińska A. I., Kaczan R., Piotrowski K., Rycielski P., *Uwarunkowania aktywności zawodowej osób z ograniczeniami sprawności, kapitał osobisty i społeczny* [w:] Nauka 2/2008, Polska Akademia Nauk, s.129–156.

osób niepełnosprawnych nie jest koncentrowanie się na ograniczeniach i kompensowanie ich poprzez wyposażanie we wszelkie możliwe „narzędzia”, mające na celu upodobnienie do osób zdrowych, zgodnie z wymogami stanowiska pracy, ale właśnie podejmowanie działań skierowanych na wykorzystanie zasobów, które posiadają i włączenie ich w funkcjonujące wokół nich sieci społeczne – rodzinne, społeczne, zawodowe. Zmiana wizerunku osób z niepełnosprawnością powinna zmierzać w kierunku postrzegania ich jako ludzi tak samo aktywnych i mających licznych znajomych oraz przyjaciół, jak ich rówieśnicy, zamiast oferowania „specjalnych” działań budowanych na wizerunku osób niepełnosprawnych jako grupy „specjalnej troski”.

O roli gminy w aktywizacji zawodowej niepełnosprawnych mówiła mgr Dorota Ulikowska, reprezentująca Lubelskie Forum Organizacji Osób Niepełnosprawnych. Zdaniem autorki odpowiedzialność za realizację zadań związanych ze wspieraniem aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych w polskim systemie, powierzona została przede wszystkim samorządom powiatowym oraz samorządom wojewódzkim. W związku z tym podstawowe komórki organizacji społeczności lokalnej, jakimi są gminy, pozostają mało aktywne w tym zakresie. Sytuacja taka sprawia, iż wsparcie, mające obecnie charakter prawie wyłącznie finansowy, może trafić do stosunkowo niewielkiej grupy osób niepełnosprawnych.

Nie mogą być podejmowane konstruktywne działania, faktyczne przeobrażenia w ramach instytucjonalnych form pomocy i wsparcia, dostosowanych do potrzeb społecznych i indywidualnych, jeśli nie nastąpią przemiany w ludzkiej świadomości. Grupa ludzi z różnymi dysfunkcjami (fizycznymi i psychicznymi) to pełnoprawna grupa obywateli naszego społeczeństwa. Podstawą pomocy, ze strony gminy, ma być nie dobra chęć, ale pełne uznanie i respektowanie godności każdej osoby niepełnosprawnej, uznanie jej prawa do indywidualnego rozwoju i uczestnictwa we wszystkich wymiarach życia społecznego. Mamy widzieć konkretnego człowieka nie tylko przez pryzmat większych lub mniejszych niesprawności. Choć poszczególne osoby mogą być w różnych sytuacjach i mieć odmienne możliwości, to posiadają takie same potrzeby i pragnienia. Rzeczywistość społeczna wskazuje na fakt, że nie do końca i nie w pełni brane jest pod uwagę prawdziwe dobro osoby niepełnosprawnej, jej integralny rozwój.

O roli i znaczeniu pracy w życiu osób niepełnosprawnych traktował artykuł mgr. Marcina Olejniczaka, reprezentującego PWSZ w Koninie. Zwraca uwagę, że historycznie i kulturowo ugruntowane właściwości potocznego myślenia, skrypty, schematy, heurystyki i stereotypy pośredniczące w percepcji osób niepełnosprawnych (jako biernych zawodowo, potrzebujących wsparcia i opieki, ale także jako grupę społeczną niejako drugiej kategorii, będącą na marginesie życia społecznego) mogą zostać przełamane wskutek działań na rzecz aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych w postaci przyjęcia przez podmioty odpowiedzialne za politykę społeczną uniwersalnego modelu niepełnosprawności (scalającego podejście medyczne i społeczne). W myśl tego ujęcia niepełnosprawność jest jednocześnie:

- problemem jednostkowym (osoby niepełnosprawnej) oraz problemem społecznym (dotyczącym społeczności lokalnej i szerszych struktur),
- kwestią związaną z opieką medyczną oraz koniecznością integracji działań bio-psycho-społecznych,
- zagadnieniem dotyczącym konieczności udzielenia pomocy profesjonalnej oraz poczucia indywidualnej i zbiorowej odpowiedzialności,
- problemem związanym z przystosowaniem się jednostki oraz ze zmianami w środowisku,
- kwestią związaną z polityką zdrowotną oraz jednocześnie kluczową kwestią społeczną i podstawowym wyzwaniem dla polityki społecznej.

Podejście do problemu niepełnosprawności i kwestii związanych z funkcjonowaniem osób niepełnosprawnych na rynku pracy, scalające dwie płaszczyzny integracji społecznej – jednostkową oraz kolektywną, zaowocować może tworzeniem: miejsc pracy dedykowanych osobom niepełnosprawnym, stanowisk biorących pod uwagę aktywność zawodową osób niepełnosprawnych, miejsc pracy na otwartym rynku pracy, przestrzeni dla osób samozatrudnionych, a także powoływaniem do życia organizacji – instrumentów ekonomii społecznej (spółdzielni socjalnych). Realizowane zadania związane z aktywizacją zawodową i społeczną osób zagrożonych marginalizacją przynosi mierzalną poprawę sytuacji społecznej i ekonomicznej w danym środowisku lokalnym, pomnażając zasoby rozwojowe. Wszystko to w konsekwencji zmienia kategoryzację wartościujące ujemnie funkcjonowanie społeczne osób niepełnosprawnych.

Prof. Bernadeta Szczupał z Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie zajęła się problematyką roli i znaczenia lokalnych inicjatyw w aktywizacji niepełnosprawnych. Problematyka adaptacji społeczno-zawodowej osób niepełnosprawnych, ściśle związana jest ze sferą rehabilitacji, zawiera wiele aspektów (m.in. zawodowy, społeczny, zdrowotny, moralny i kulturowy), jednak droga do pełnej rehabilitacji społecznej wiedzie przede wszystkim przez aktywizację zawodową. W obecnej sytuacji społeczno-ekonomicznej dostęp osób niepełnosprawnych do sfery socjalnej, edukacyjnej oraz do rynku pracy jest znacznie utrudniony. Wprowadzenie zmiany związane z transformacją ustrojową, postępująca demokratyzacja życia oraz upodmiotowienie społeczeństwa spowodowały wzrost zainteresowania problemami osób niepełnosprawnych i wpłynęły pozytywnie na społeczne odnośnienie się do kwestii niepełnosprawności, przyczyniły się do powstania szeregu nowych inicjatyw w sferze rehabilitacji społecznej i zawodowej, jednak te same zmiany doprowadziły także do licznych ograniczeń i utrudnień, zwiększając zagrożenie marginalizacją i wykluczeniem społecznym.

Jak wynika z analizy funkcjonowania instytucjonalnych mechanizmów wspierania osób niepełnosprawnych ze środowisk wiejskich i małomiasteczkowych³ – istnieje swoisty

³ Gąciarz B., Ostrowska A., Pańków W., *Integracja społeczna ...*, dz.cyt., s. 51-52.

syndrom słabości, łączący w sobie cztery wspólnie występujące, wzajemnie się wzmacniające zjawiska: brak ogólnej strategii rozwiązywania problemów osób niepełnosprawnych, powodujący segmentację działań administracji publicznej, czego wynikiem jest niemożność osiągnięcia korzyści z synergii polityk publicznych (dotyczących m.in. integracji osób niepełnosprawnych, zatrudnienia, rozwoju przedsiębiorczości, promocji gospodarczej regionu, oświaty); niski poziom zasobów i umiejętności administracyjnych (zasoby kadrowe, organizacyjne, ograniczenia biurokratyczne oraz dotyczące kultury administracyjnej); słabość sektora organizacji pozarządowych (w kategoriach ilości, zróżnicowania profilów i metod działania, niskiej innowacyjności przedsięwzięć) i brak systemu informacji o osobach niepełnosprawnych, służącego zaspokajaniu ich potrzeb.

Sprawny i efektywny system działań powinien opierać się na współpracy instytucji publicznych i organizacji pozarządowych oraz łączyć ze sobą wprowadzanie nowoczesnych rozwiązań aktywizujących środowisko lokalne, z przechodzeniem od modelu udzielania wsparcia materialnego do działań wzmacniających postawy aktywne poszczególnych jednostek oraz całych grup społecznych (w tym działań opartych na samopomocy).

Problem roli systemu rodzinnego w procesie aktywizacji osób niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim, zamieszkałych na obszarach wiejskich podniósł ks. prof. Marian Stypulak z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Stwierdza, że liczne badania naukowe wskazują na to, iż rodzina jest niezastąpionym podsystemem zintegrowanych działań na rzecz wymienionych osób. Wszelkie działania rządowe i pozarządowe winny zatem uwzględniać rolę rodziny i okazywać jej pomoc, zwłaszcza wtedy, kiedy jeden z jej członków jest osobą niepełnosprawną. We współczesnym świecie, mimo kryzysu rodziny, zauważa się tendencję zmierzającą do odnowy i reinterpretacji podstawowych funkcji rodziny. Jest ona naturalnym systemem i wszelkie ingerencje, które zmierzają do zmiany tego stanu rzeczy, przyczyniają się do powstawania nie tylko kryzysu w wymiarze społecznym, ale nade wszystko w wymiarze osobistego rozwoju każdego człowieka, także niepełnosprawnego.

Od postaw rodziców, ich przekonań, uczuć, podejmowanych lub zaniechanych działań zależy nie tylko jakość życia ich dzieci, ale pośrednio, jakość życia dorosłych, którymi staną się te dzieci. Stworzenie im stymulującego środowiska, stawianie rozsądnych wymagań, wykształcenie odpowiednich nawyków, wdrażanie do coraz większej samodzielności może stanowić fundament dla rozwoju kompetencji społecznych i przyszłej aktywności zawodowej.

Dr Elżbieta M. Minczakiewicz z Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, podzieliła się doświadczeniami, jakie zebrano w toku przeprowadzania w pełni efektywnych prób i metod szkolenia dorosłych osób z diagnozą głębszego, (często sprzężonego) upośledzenia umysłowego, w ramach organizowanego od podstaw Zakładu Aktywizacji Zawodowej dla Osób Niepełnosprawnych w warunkach wiejskich. Program szkolenia wspomnianych osób w ramach tejże aktywizacji zawodowej i społecznej, w pierwszym etapie organizowania i funkcjonowania placówki, oparto na brytyjskim Programie The Gateway Award, który

od wielu już lat doskonale sprawdza się zarówno w warunkach aktywizacji zawodowej dorastającej młodzieży brytyjskich, jak również polskich placówek szkolno-wychowawczych, a także rehabilitacyjno-zawodowych.

Stąd też zaistniał pomysł, by założenia, cele i treści wspomnianego Programu oraz warunki jego ewaluacji, jako istotne przy organizowaniu podobnych placówek w Polsce, przy tej okazji nieco przybliżyć.

„The Gateway Award” to nazwa programu, który został zainicjowany przez rodziców dzieci ze specjalnymi potrzebami i pracujących z nimi nauczycieli-instruktorów na terenie Wielkiej Brytanii⁴. Program ten przybył do Polski na przełomie XX i XXI wieku i szybko znalazł się w centrum uwagi społecznej. Opracowana polska wersja podobnego programu, oparta na założeniach programu „The Gateway Award”, pozwala jego użytkownikom – pedagogom specjalnym – na zmodyfikowanie metod aktywizujących w zakresie przygotowania i przystosowania wychowanków do samodzielnego życia i godnej, ludzkiej egzystencji⁵.

Ogromną zaletą programu „The Gateway Award” jest nie tylko możliwość pokonywania barier psychologicznych i społecznych, na które często napotykają osoby obciążone trudnościami wynikającymi z uszkodzeń lub dysfunkcji narządowo-tkankowych, ale również pozyskiwanie wielu przyjaciół z zewnątrz. Za znamienny trzeba uznać fakt, że program „The Gateway Award” oprócz rozlicznych sposobów aktywizowania uczestników, służy do wyeliminowania przekonań, obalania mitów i zmiany dotychczas tworzonego, bardzo żałosnego, wielce zniekształconego wizerunku osoby niepełnosprawnej.

Na rolę kultury fizycznej w aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych zwrócił uwagę prof. Waldemar Moska z Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku. Stwierdził, że podejmowanie aktywności sportowej traktowane jest przez wielu niepełnosprawnych jako kontynuacja rehabilitacji. Motywacją do uprawiania sportu jest także potrzeba działania i aktywności ruchowej, zadowolenia z osiągniętych wyników i treningu, możliwości kontaktów towarzyskich, a przede wszystkim potrzeba kontynuowania usprawniania, czyli względy zdrowotne. Sport bowiem pomaga pokonać bariery i kompleksy związane z byciem człowiekiem niepełnosprawnym, dlatego powinien stać się elementem powszechnej świadomości i społecznej troski. W sporcie niepełnosprawni mogą zademonstrować nie tylko swoje możliwości fizyczne, sprawność i hart ducha, ale także wolę dołączenia w tej dziedzinie do osób sprawnych.

Podsumowując obrady prof. Zofia Kawczyńska-Butrym zwróciła uwagę na ogromne przemiany jakie dokonały się w ostatnich latach w społeczeństwie polskim, dotyczące postrzegania osoby z niepełnosprawnością, rozumienia jej potrzeb i aspiracji, w tym rodzinnych, społecznych i zawodowych. Zwróciła uwagę, że efektem konferencji powinien być również

⁴ „The Gateway Award” – Podręcznik programu autorskiego, opracowanie R. Nixon, [wydruk komputerowy do użytku szkoleniowego], Birmingham 2004.

⁵ Nałęcz-Kłos E., *Program „The Gateway Award” jedną z metod aktywizujących uczniów o zaburzonym procesie rozwoju*, „Rybnickie Zeszyty Nauczycielskie”, 2007, nr 12, s. 51-55.

apel do ministerstwa Oświaty aby kwestie niepełnosprawności były włączone do programów dydaktycznych w szkołach.

Uczestnicy konferencji zgodzili się, że problem osób niepełnosprawnych jest problemem nas wszystkich czyli całego społeczeństwa. Aktywność człowieka wpływa na aktywizację zawodową i jest taka sama jak u osób sprawnych. Wykształcenie (większa świadomość) jest ogromnym czynnikiem wpływającym na tą aktywność. Identyfikacja czynników determinujących aktywność zawodową, a tym samym społeczną, pozwala uogólnić zjawisko możliwości i potrzeb osoby niepełnosprawnej w problematyce aktywizacji zawodowej.

Summary

The Institute of Tourism and Recreation of the State College of Pope John Paul II in Biała Podlaska, in 2009, in the frames of the research project „Determinants of professional activity of disabled people living in rural areas”, financed by the National Fund for the Rehabilitation of Disabled People, organized a scientific conference on the subject of: „The state of research concerning professional activity of the disabled, with special regard to rural areas”.

The phenomenon of disability is one of the most serious social problems faced by contemporary civilization. An ever-increasing number of people of incomplete abilities poses before us all, and especially before the governments of particular countries, international organizations but also associations, funds and scientific world goals and tasks connected with possibly full inclusion of this social group in all the areas of activity, including social and professional activity.

Disabled people belong to this part of the population which is, more than any other group, in threat of marginalization. One of the most essential effects of this situation is the employment index, which in our country belongs to the lowest in Europe.

In recent years, persons of incomplete abilities and their situation have become one of the main targets of politics both of particular states and international organizations, including the European Union, and the area of research interest of a wide range of scientists, from medical sciences, through psychology, sociology, law, economy, organization and management or physical culture.

Key words: Disabled People, Rural Areas, Professional Activity